

Nedocení překladatelé

Vojtěch Zádrapa

Vybaví se vám něco pod pojmem *audiovizuální překlad*? Pokud ano, tak věřte, že jste spíše výjimkou. S produkty audiovizuálního překladu (AVT) se sice setkáváme prakticky každý den, ale mezi širokou veřejností a často ani mezi studenty překladatelství o něm nepanuje velké povědomí. Přitom film s dabingem nebo titulky jistě každý alespoň jednou viděl.

Dabing a titulky patří nejrozšířenějším typům audiovizuálního překladu. Na dabing jsme si v Česku zvykli a vnímáme ho jako něco zcela přirozeného. Cestu k titulkům si však český divák zatím stále hledá. Příčinou může být i jejich mnohdy nevalná kvalita, na kterou si sice často stěžujeme, zároveň už se ale neptáme, čím je způsobena. Důvodů je přitom hned několik a některé z nich by neodbornou veřejnost patrně nenapadly.

Většinou se s titulky setkáváme u seriálů či filmů na internetu, ke kterým je zadarmo ve volném čase vytváří amatérští titulkáři. Dále se bez titulků k filmům neobejdou filmové festivaly. Ty titulkáře za jejich práci sice platí, výsledná částka ale jen stěží kompenzuje hodiny práce u počítače. Jedná se tak spíše o koníček než o práci na plný úvazek. Situace profesionálních titulkářů, kteří vytváří oficiální titulky pro filmy na DVD nebo do kin, v tomto směru není o mnoho lepší. Nízké finanční ohodnocení nicméně není jediným problémem titulkářů. Případy, kdy zadavatel zakázky nedodá všechny potřebné podklady, nezajistí následnou korekturu a titulky by si přál mít hotové už nejlépe včera, nejsou ničím výjimečným. Stává se také, že překladatel dostane za úkol vytvořit titulky k filmu, který má přitom k dispozici jen ve velmi špatné kvalitě nebo dokonce v neoriginálním znění. Kromě toho také často nemá k dispozici ani dialogovou listinu, tudíž titulky vytváří z odposlechu, což jeho práci samozřejmě neusnadní. Po celou dobu je navíc pod velkým časovým tlakem.

Za jeden z hlavních důvodů mnohdy nekvalitních titulků lze označit právě nedocení náročnosti práce titulkářů ať už ze strany filmových studií, festivalů či diváků. Představa, že umíte jazyk a překlad filmu vám tak zabere jedno odpoledne, je totiž naprosto mylná. Otázkou je, zda si za tento stav překladatelé/titulkáři nemůžou tak trochu sami. Audiovizuální překlad nebyl dlouho ani samotnými překladateli považován za svébytnou disciplínu a podle toho často vypadá i jeho výuka na vysokých školách. V České republice se donedávna vůbec nikde nevyučoval. Dnes jednotlivé translátologické obory v Praze, Brně, Olomouci nebo Ostravě nabízí semináře zaměřené na AVT, nejedná se ovšem o jeho systematickou výuku. Přitom jde o vysoce náročný obor, který vyžaduje studium a roky praxe. Otevření samostatného studijního oboru nebo alespoň modulu „Audiovizuální překlad“ na některé z českých

univerzit patří ale spíše do říše sci-fi. Studenti překladatelství se tak zpravidla musí spokojit s jedním kurzem k AVT za celé studium, což je samozřejmě naprosto nedostačující.

Proč je vůbec třeba, aby titulky vytvářeli vystudovaní překladatelé se zaměřením na AVT? Překládání obecně není pouze jazyková operace, ale také interpretační a textotvorný proces, který klade vysoké nároky na kompetence překladatele. K těm nejdůležitějším patří jazyková, textotvorná a transkulturní. Překladatel musí výborně ovládat jak výchozí, tak cílový jazyk, být schopen vytvořit adekvátní a souvislý text a vědět, jak přenést jevy výchozí kultury do cílové. Získání a udržení těchto a dalších kompetencí se studenti věnují během svého studia a následně i po celou dobu praxe. Tohle všechno by titulkáři v zájmu dosažení co nejlepšího výsledku samozřejmě měli ovládat. Při titulkování se navíc musí vypořádat i s mnoha specifiky této translatologické disciplíny.

Prvním z nich je neobvyklý typ textu, tzv. *multi-mediální typ*, jehož překlad je o něco složitější než u ostatních typů textu. Na přenosu informace se u něj totiž podílí také obraz a zvuk, a tak nestačí přeložit pouze samotný text. To znamená, že titulkář musí při překladu zohlednit i mimiku, gesta, zvuky, intonaci, a nápisy. Dalším specifikem jsou technická omezení. Jedním z nich je skutečnost, že lidské oko je schopno přečíst pouze omezený počet znaků za sekundu (= CPS z angl. *characters per second*). Dnes se nejčastěji pracuje s rychlostí 17 CPS. Rychlost čtení je ovlivňována několika různými faktory (zvyk, věková skupina, téma a čitelnost titulků). Obecně lze konstatovat, že se vlivem digitálních technologií v poslední době zvyšuje. I tak stále platí, že v okamžiku, kdy je čtecí rychlost vyšší než 20 CPS, přestávají titulky být čitelné. Druhým omezením je velikost plátna, případně obrazovky. Maximální počet znaků na řádku se tak pohybuje mezi 37 pro televizi a 40 pro kina. Zároveň se běžné titulky dělají pouze na dva řádky, přičemž vrchní by měl být v ideálním případě kratší než spodní, jelikož tak zakrývá menší množství obrazu. Mezi jednotlivými titulky by vždy měla být i krátká pauza. Náš mozek si tak uvědomí, že se na obrazovce objevil nový titulek, a my ho následně začneme číst. Kromě toho mohou být titulky zobrazeny jen po určitý čas, jinak je diváci začínají číst znovu. Jak to všechno ale ovlivňuje práci titulkáře? Odpověď možná napoví jedna z definic titulků:

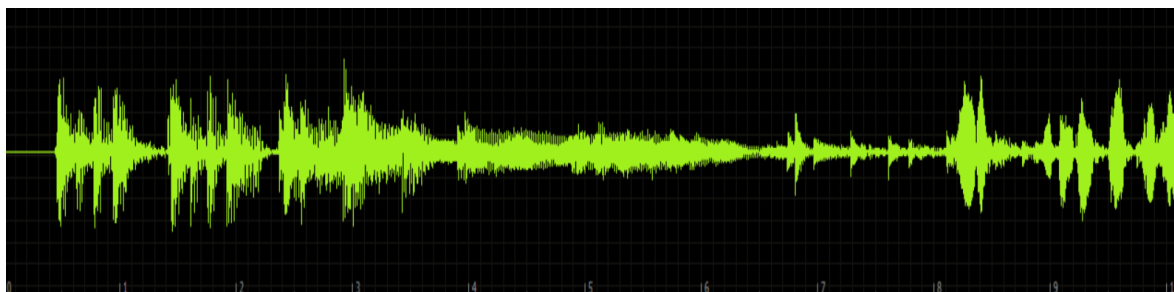
„Titulky jsou zkrácený překlad filmového dialogu, který je synchronně s odpovídající částí filmu zobrazen na obrazovce nebo plátně.“

(vlastní překlad, Hurt & Widler 1998: 261)

Titulkář nemá mnohdy žádnou jinou možnost než dialog zkrátit. Musí divákovi nabídnout synchronní překlad právě probíhajícího dialogu. Mluvený projev má mnohdy zbytečně složitou stavbu věty, obsahuje nicneříkající slova typu „jakoby, prostě, vlastně“, různé gramatické chyby apod. Filmový dialog je sice pouhou imitací mluvené řeči, přesto se v něm takových jazykových prostředků najde spousta. Titulkáři tak používají specifické strategie. Mění stavbu a délku vět, nepřímé otázky nahrazují přímými, trpný rod aktivním, vypouští výplňková slova. Cílem je přehledná

stavba věty, v rámci možností jednoduchý jazyk a samozřejmě smysluplně přeložený dialog při dodržení maximální čtecí rychlosti. Zároveň si titulkář nemůže dovolit vypustit, cokoli ho napadne. Krácení textu by mělo být čistě kvantitativního charakteru, nikoli na úkor jeho kvality. Schopný titulkář zvládne přeložit slovní hříčku či vtip anebo zachovat pro určitou postavu charakteristickou mluvu. Ne všichni si tyto strategie a postupy osvojí, a jejich výsledná práce tím pak trpí.

Překladaelé a titulkáři obzvláště musí ovládat aktuální digitální technologie, které jsou pro jejich práci nezbytné. Jednou z nich je i speciální software, jenž titulkářům umožní nastavit časování a zároveň jim ulehčí práci např. v tom, že automaticky počítá čtecí rychlost a počet znaků na řádku. Pod časováním se rozumí nastavení doby zobrazení titulku. V otázce, kdy by se titulek měl správně zobrazit, se názory odborníků rozcházejí. Může to být v okamžiku pronesení repliky, nebo naopak později. Zpravidla to však určí klient. Nastavení času, kdy titulek zmizí, je už v rukou titulkářů. Titulky tak mohou zmizet v okamžiku, kdy skončí daná replika, ale mohou být zobrazeny i po jejím skončení. Úplně volnou rukou titulkáři nemají: minimální doba zobrazení titulku je zpravidla 1 sekunda a po maximálně 6 sekundách by měl titulek zmizet. Tyto hodnoty za titulkáře ohlídá program a v případě jejich překročení se titulek zbarví do červena. Dále program dává pozor i na to, aby mezi jednotlivými titulky byla již zmíněná krátká pauza nutná pro postřehnutí nového titulku. Při časování se kromě toho využívá další důležitá funkce titulkářských programů, která umí převést zvukovou stopu na křivku a tu následně znázornit na časové ose. Díky této funkci lze začátek titulků nastavit s vysokou přesností.

Vytvořit kvalitní titulky není ani rychlé, ani levné. Filmové společnosti a festivaly se tak v některých případech raději spokojí s nižší kvalitou, neboť je pro ně důležitější rychlost a nízká cena. Na tvorbu filmů se přitom vynakládají nemalé finanční prostředky a celý proces mnohdy zabere roky práce. Adekvátní ohodnocení překladatelů, kteří nesou velký podíl na úspěchu filmu u zahraničního publika, by tak v celkových nákladech bylo zanedbatelnou položkou. Počinání některých filmových společností je proto těžko vysvětlitelné.

Chyby v amatérských titulcích stažených z internetu se samozřejmě dají omluvit. Divák za ně neplatí a už od začátku s jejich nižší kvalitou počítá. Přesto by také jejich úroveň mohla být vyšší a určitě by ani ony neměly být ušetřeny (konstruktivní) kritiky. V opačném případě totiž může vzniknout falešný dojem, že přeložit film zvládne kdokoli, kdo umí cizí jazyk. S nekvalitními titulky se ovšem setkáváme také na DVD, v kinech nebo na různých online videotékách, ačkoli divák

právě v těchto případech očekává určitou úroveň kvality. Nelze tvrdit, že je situace celkově špatná, i mezi amatérskými titulkáři se samozřejmě najdou kvalitní překladatelé, ale určitě by mohla být lepší. Ke zvýšení kvality titulků by mohl přispět větší tlak ze strany diváků – ať už na festivalech, v televizi či kinech. Do jisté míry by také pomohlo, kdyby se titulky a audiovizuální překlad obecně začal ve větší míře vyučovat i na překladatelských oborech, jelikož velkou část amatérských titulků dostupných na internetu vytváří právě studenti jazyků nebo bývali absolventi těchto oborů.

Zdroje:

Hurt, C., Widler, B. (1998): *Untertitelung/Übertitelung*. In: Snell–Hornby. *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, S. 261–263.

Text vznikl v rámci projektu *transkunst* v lednu 2019.